

The Journal of Academic Social Science Studies

International Journal of Social Science

Volume 5 Issue 5, p. 129-148, October 2012

TARİHÎ SÜREÇ İÇERİSİNDE TÜRK TOPLUMUNDA VE DEVLETLERİNDE KADININ YERİ VE ÖNEMİ

*HISTORICAL PROCESS AND THE IMPORTANCE OF WOMEN IN THE
TURKISH SOCIETY AND THE STATES*

Yrd. Doç. Dr. Ahmet GÜNDÜZ

Ahi Evran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretmenliği ABD

Abstract

In this study, the importance of the place and the subject of women in Turkish society has been seen in historical perspective. Therefore, the role of women in Turkish society, the pre-Islamic, Seljuk and Ottoman periods, role and importance of women in Turkish society are examined. In addition, the place of women in society and about the importance of living in different regions to be compared with other countries for the purpose of the information provided. After the Turkish people in Anatolia under the terms of the transfer Ahi organization established to educate Turkish men to be employed, provided the one hand, on the other hand are they trained to teach the properties of being a good citizen. Sisters organization of the Anatolian Turkish men as they grow Ahi organization established in the Turkish women, especially daughters, are prepared in the future.

Keywords: The pre-Islamic, Seljuk, Ottoman, Sisters Organization (Bacıyan-ı Rum) and the Turkish Role of Women in Society.

Öz

Bu çalışmada Türk toplumunda kadının yeri ve önemi konusuna tarihi perspektiften bakılmaya çalışılmıştır. Bu yüzden İslam öncesi Türk toplumunda kadının rolü, Selçuklu ve Osmanlı devri Türk toplumunda kadın yeri ve önemi incelenmiştir. Ayrıca farklı coğrafyalarda yaşayan kadınların toplumdaki yeri ve önemi hakkında da diğer ülkelerle mukayese edilmesi amacıyla bilgiler verilmiştir. Türk insanı Anadolu'ya geldikten sonra devrin şartları gereği Ahilik teşkilatını kurarak Türk erkeklerini

eğiterek bir yandan meslek sahibi olmalarını sağlamış diğer yandan iyi vatandaş olmanın özelliklerini öğreterek yetiştirdikleri görülmektedir. Ahilik teşkilatı içerisinde Türk erkeklerini yetiştirdikleri gibi Anadolu bacıları teşkilatını kurarak da Türk kadınlarını kızlarını da geleceğe hazırladıkları özellikle belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslam öncesi, Selçuklu, Osmanlı, Bacılar Teşkilatı (Bacıyan-ı Rum) ve Türk Kadınının Toplumdaki Rolü.

Giriş

Tarih boyunca kurulan Türk devletlerinde kadınlar toplum hayatında olduğu gibi siyasî hayatta da önemli roller üstlenmiştir. Zaman ve mekâna bağlı olarak buldukları coğrafyada farklı kültürler ve inanmış oldukları dinlerin de etkisiyle kurmuş oldukları devletlerde kadınların rollerinde de bir takım değişiklikler yaşandığı görülmektedir. Her şeyden önce kadın bir eş'tir ve annedir. Kadın, aile adı verilen toplumun en küçük birimini oluşturan müesseseyi kuran iki taraftan biridir. Toplumun en küçük parçası olan aile, kadın ve erkekten meydana gelmektedir. Türk toplumunda aile meşru zemin içerisinde oluşturulmaktadır ve ailenin önemli bir yeri vardır. Toplumun mutluluğu, onu meydana getiren ailelerin mutluluğuna bağlıdır. Bu mutluluğun oluşmasında ise annenin rolü büyüktür. Çocuk dünyaya getirme, onu besleyip-büyütme, ona ilk eğitimi verme görevi anneye aittir.

Tarih boyunca Türk toplumu tarih sahnesinde bulunduğu göre toplumu meydana getiren aileler her toplumda olduğu gibi kadın ve erkeğin bir araya gelmesiyle oluşmuş bir birliktektir. Meşru zemin içerisinde birlikte yaşama arzusu içinde olan insanların özellikle kadınların toplum ve devlet içerisindeki yeri, önemi gibi konular bu çalışmamızın temelini oluşturmaktadır. Kadınlar toplum içerisinde ne gibi bir role sahiptirler, aile içerisinde yeri nedir, devlet içerisinde yeri nedir. Yetiştirilmesi için kurulan bir takım teşkilatlar var mıdır?

Çok geniş bir çalışma alanı olan bu konuyu bir makalenin sınırları içerisinde sınırlandırdığımız çalışmamızı İslam öncesi Türk tarihinden başlayarak İslami dönem Selçuklu ve Osmanlı Devletinin kuruluş dönemine kadar ki dönem içerisinde kadınların toplum içerisinde ve devlet hayatındaki rolü hakkında bilgiler verilmeye çalışılmıştır.

a- İslam Öncesi Türk Toplumunda ve Devletlerinde Kadın

İslam öncesi Türklere ait bilgiler M.Ö. 4000-4500 yıl gerilere kadar ulaşmaktadır. Bu köklü bilgiler arasında kadının temel nitelikleri “annelik” ve “kahramanlık”¹ olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadın, at binme, silah kullanma ve savaşabilme gücü ile değerlendirilmektedir. Yine tarih kaynaklarında Türklerin kutsal ve önem verdikleri haklara, “ana hakkı” dedikleri ve bunu da “Tanrı Hakkı” ile eşit tuttuklarını göstermektedir². Aile toplumun çekirdeği olarak görülmüştür. Aile ne kadar güçlü olursa toplum o derece güçlü olur. Türklerde aileye her zaman önem verilmiş ve aile korunmuştur. Birçok savaşa ve göçe rağmen Türklerin dağılmadan ayakta kalması da güçlü aile yapısına dayanmaktadır. Tarihte birçok topluluk görülmüş, ancak bu topluluklar güçlü bir aile sistemine sahip olmadıklarından dolayı kısa zaman içerisinde dağılıp yok olmuşlardır.

¹ Meral Altındal; **Osmanlıda Kadın**, Altın Kitaplar Yayınevi, İnsan ve Toplum Dizisi, İstanbul, 1994, s.9.

² Muharrem Ergin; **Dede Korkut Kitabı**, TTK Basımevi, Ankara, 1958, s.27.

Tek eşlilik Türk ailesinin vazgeçilmez bir özelliğidir³. Eski Türklerde tek eşli evliliğinin esas olduğu bilinmekle beraber yönetici konumda olanlar ile zengin olan bazı kişilerin ikinci eş aldığını, Çin'den alınan prenseslere “*Konçuy*” adını verdikleri görülmektedir⁴. Türklerde tarih boyunca evlilik ve aile çok önemli görüldüğünden dolayı bu kurum sağlam temeller üzerine oturtulmuştur. Evlilikler, annenin izni olmadan gerçekleşmemekte ve onun fikrine göre hareket edilmektedir. Evlenecek olan kıza erkek tarafı bugünkü mihrin karşılığı olan “*Kaling*” vermek mecburiyetinde idi⁵. Aile toplumu ayakta tutan en güçlü kurum olduğundan dolayı günümüzde de olduğu gibi boşanmaya pek hoş bakılmamış ve boşanmaların engellenmeye çalışıldığı bilinmektedir. Orta Asya Türk devletleri-nin hepsinde (İskitler, Hunlar, Göktürkler, Uygurlar) kadın önemli hak ve yetkilere sahip bulunmaktadır. Örneğin İskitlerde, her kadının İskit erkekleri gibi savaşçı ve asker olarak yetiştirilmesi geleneği vardı. Bundan dolayıdır ki İskitli göçebe kadınlar her savaşta erkekleriyle birlikte çarpışıyorlardı⁶. Türk devletlerinde Türk kadınları bu tür faaliyetleri büyük bir vakar ve haysiyetle yürütmüşlerdir. Hatta bu türlü faaliyetlerde öylesine büyük yetkilerle hareket etmişlerdir ki Büyük Hun İmparatorluğu adına Çin ile ilk barış antlaşmasını Mete'nin hatunu imzalamıştır⁷.

Hunlar döneminden itibaren kadın-erkek ayrımı yapılmadığı ve kadın erkeğin tamamlayıcısı olarak kabul edildiğinden kadınsız hiçbir iş yapılmazdı. Hatta öyle ki kağanın emirnameleri sadece ‘Hakan buyuruyor ki’ ifadesiyle başlamışsa geçerli kabul edilmezdi. Yabancı devletlerin elçileri sadece hakanın huzuruna çıkmazlardı. Elçilerin kabulü esnasında hatunun da hakanla beraber olması gerekirdi⁸. Bazen de hatunlar tek başlarına elçileri kabul ederlerdi. Örneğin; Avrupa Hun ülkesine gelen elçiler Attila'nın eşi Arıg-Han tarafından kabul edilerek devlet işleri görüşülebilmektedir⁹. Kabul törenlerinde, ziyafetlerde, şöenlerde hatun hakanın solunda oturur. Siyasî ve idarî konulardaki görüşmeleri dinleyerek fikrini beyan eder hatta harp meclislerine bile katılırdı¹⁰. Gökalp bu durum “*Eski kavimler arasında hiçbir kavim Türkler kadar kadın cinsiyetine hak vermemişler ve saygı göstermemişler*” şeklinde izah edilebilmektedir¹¹. Eski Türk toplumlarında kadının yüksek bir mevkiinin bulunduğu dair

³ Bahaettin Ögel; **Türk Kültürünün Gelişme Çağları**, Kömen Yayınları, Ankara, 1979, s.179.

⁴ Ziya Gökalp; **Türk Medeniyeti Tarihi**, (Hazr. İsmail Aka, Kazım Yaşar Kopruman), Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul,1976, s.142-143; Atalay Yörükoğlu; **Değişen Toplumda Aile ve Çocuk**, Özgür Yayınevi, 2. baskı, Ankara 1984, s. 53.

⁵ Bahaeddin Ögel; **Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları**, Türk. Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1998, s. 256; Aytunç Altındal; **Türkiye’de Kadın**, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul,1991, s. 37; M. Altındal; **Osmanlıda Kadın**, s. 10; Osman Turan; **Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi**, Boğaziçi Yayınevi, İstanbul, 1998, s. 132. (*Evlenirken başlık verme geleneği çocukluk dönemlerinde Elazığ’daki köyümüzde âdet olarak bulunmaktaydı. Kız çocuğu istenildiği vakit kızın babasına belli bir miktar (ki bunun miktarı kendi aralarında konuşularak belirlenirdi) para verilirdi. Bu verilen paraya Kaling derlerdi. Bu alınan ve Kaling adı verilen para boşa harcanmaz gelin adayı kızın çeyiz ihtiyaçlarına harcanırdı: Ahmet Gündüz*).

⁶ Aytunç Altındal; **Türkiye’de Kadın**, İstanbul, 1991, s. 36.

⁷ Bahaettin Ögel; “Türk Kültürünün Gelişme Çağları”, **DTCF Dergisi**, C. VI. Ankara, 1951, s.32.

⁸ Necdet Sevinç; **Eski Türklerde Kadın ve Aile**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1987, s.31.

⁹ Ali Ahmetbeyoğlu; **Avrupa Hun İmparatorluğu**, TTK Yay., Ankara,2001,s.151.

¹⁰ Gülçin Çandarlıoğlu; **Türk Destan Kahramanları**, Doğu Kütüphanesi Yayınevi, İstanbul, 1977, s.64.

¹¹ Ziya Gökalp; **Türkçülüğün Esasları**, (Hzrl. Mehmet Kaplan), Varlık Yay., İstanbul 1970, s. 35.

genel kanı vardır. Türk mitolojisinde kadın gayet yüksek bir mevkide tasvir edilmektedir. Yaradılış Destanı'na göre kadın kâinatın yaratılışına sebep olan ilham kaynağı olarak görülmüştür¹². Kağanın evlendiği ilk kadın "Hatun" unvanını taşımaktadır. Siyasî hayatta kadın "Hâatun" sıfatıyla devlet başkanının en büyük yardımcısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Çin İmparatorları tarafından Türk Kağan eşlerine Çince "K'o-tun" Türkçe "Hatun" unvanı verildiği bilinmektedir. Çinlilerce "Hatun" unvanı "Kraliçe-Prenses" anlamında kullanılmıştır. Talas Abidelerinde "Hatun" kelimesi "eş" manasında kullanılmıştır. Eski Türklerde evin sahibi kadındır. Bundan dolayı ev kadını için söylenen en yaygın söz "evci" idi. Göktürkler bu anlamda kadın için "eş" sözcüğünü kullanırken, Osmanlılar "evdeş", Çağatay Türkleri de "evlik" diyorlardı. Bu sözlerden başka Türkler zevce için eskiden "Eşi, İşler, Yotuz, Egmiş" gibi daha çok unvan olan kelimeleri kullanıyorlardı. Anadolu'da ise kadın "Başa, Baş Yoldaşı, Bike, Ev Şenliği" gibi kelimelerle anılmaktadır. Kırgızlarda ise evin gerçek sahibesi baş kadın için kullandıkları "Bay Biçe, Bay Beçe" sözü kullanılmıştır¹³.

Göktürklerde ve Uygurlarda kağanın karısı hatun devlet işlerinde kocasıyla birlikte söz sahibidir. Emirnamelerin yalnız Kağan namına değil kağan ve hatun namına ortaklaşa imza edilmektedir. Aile içinde de kadın yüksek bir mevkie sahiptir. Anne olarak çocukların yetiştirilmesi ve evin idaresi ile uğraşır¹⁴. Ev içerisinde kocasının naibi idi¹⁵. Orta Asya Türklerinde Göktürklerin tarihi ve yaşayışı ile ilgili olarak en önemli başvuru kaynağı Orhun Kitabeleri'dir. VII. yüzyıldan başlayarak Orhun Kitabeleri'nde devlet işlerini bilen Katunlardan (hatun) söz edilir. Kağanın hanımı olan Hatun da tıpkı Kağan gibi töre ile bu makama oturur ve kağan ile birlikte ülkeyi yönetmektedir. Orhun Kitabeleri'nde yer yer "Hakan ve Hatunun Buyruğu" sözü ile başlayan ifadeler yer almaktadır. Bu sözler İslam öncesi Türk devletlerinde kadının yönetimde söz sahibi olduğunu göstermektedir. Orta Asya Türklerinde kağan gibi hatun da halktan farklıdır ve özel bir konuma sahiptir. Kutluk Devleti'nin yöneticileri olan Bilge Kağan ve Kültigin adına dikilen abidelerde hatunun halktan farklı olduğu şu şekilde ifade edilmektedir. "Yukarıda Türk Tanrısı, Türk'ün kutlu ülkesini öyle tanzim etmiş. Türk milleti yok olmasın, millet olsun diye babam İleriş Kağan ve annem İlbilge Hatunu (Tanrı) halk içerisinde çekip yukarı çıkarmış"¹⁶. Bu ifadeler Orta Asya Türklerinde kadının siyasî ve toplumsal bakımdan konumunun göstergesidir. Kadınlar arasında zaman zaman devlet siyasetine yön verenler de olmuştur. Örneğin; Sabar (Sibir)'ların kağanı Balak Han ölünce yerine eşi Boarik Hatun geçmiştir. Boarik hatun yüz bin kişilik Sabar ordusunu yönetmekte ve Bizans imparatoru I. Justinianus'u dize getirdiği bilinmektedir¹⁷. Konu ile ilgili bir başka örnek ise II. Göktürk Kağanlarından Bilge Kağan ölünce yerine tahta çıkan oğulları devleti iyi idare edemeyince Tonyukuk'un kızı olan annesi *Po-Fu* devlet işlerine müdahale etmeye başlamıştır¹⁸. Türk destanlarında ise kadın ilahî bir varlık konumundadır. Erişilip dokunulması, koklanması, kısaca beş duyu ile algılanmasının imkânı bulunmamaktadır. Yaradılış Destanında Tanrı'ya insanları ve dünyayı yaratması için fikir ve ilham veren "Ak Ana" adında bir kadındır. Oğuz Kağan'ın ilk karısı karanlığı yararak gökten inen mavi bir ışıktan, ikinci karısı ise kutsal bir ağaçtan doğmuş insanüstü varlıklardır. İlk Türk abidelerinden olan Bilge Kağan Kitabesi'nde Kağan: "sizler anam hatun, büyük annelerim,

¹² Abdülkadir İnan, "Türk Mitolojisinde ve Halk Edebiyatında Kadın", **Türk Yurdu**, Ankara 1934, C.IV., S. XXII, s.274.

¹³ Bahaettin Ögel; "Türk Ailesinde Kadın", **Tercüman Kadın Ansiklopedisi**, I, İstanbul,1984, s.76.

¹⁴ Özkan İzgi; "İslamiyetten Önce Türk Kadınları", **Türk Kültürü Araştırmaları**, Ankara,1975,s.145155.

¹⁵ Ali Erkul; "Eski Türklerde Evlenme Gelenekleri", **Türkler**, Yeni Türkiye Yay, Ankara 2002, III, s.61.

¹⁶ Muharrem Ergin; **Orhun Abideleri**, Boğaziçi Yay., Ankara, 1989, s.21,35.

¹⁷ İbrahim Kafesoğlu; **Türk Milli Kültürü**, Ötüken Yay, İstanbul,2007,s.269-270.

¹⁸ Ahmet Taşağıl; **Göktürkler III**, TTK Yay., Ankara,2004,s.56-57.

ablalarım, hala ve teyzelerim, prenseslerim..." hitabıyla söze başlamaktadır. En eski Türk inancına göre "han ile hatun" gök ile yerin evlatlarıdır. Kadın burada yedinci kat göktedir.

İslam öncesi Türk kadınlarına verilen önem hakkında başka örnekler de verilebilir. Örneğin; henüz İslam olmamış İtil (Volga) Bulgarlarına seyahat eden İbn-i Fadlan kendi eserinde, Türk toplumunda kadınların yeri ve öneminin şaşırtıcı bir durumda olduğunu itiraf etmekte ve bu hayretini gizleyememektedir. Fadlan, hatun'un hükümdarın yanında oturduğunu, bunun Türklerin âdeti olduğunu, hatun'a hilat giydirilince hatun'a ait kadınların, hatunun üzerine gümüş para saçtıklarını, Türk kadınlarının asla erkeklerden kaçmadıklarını haber vermektedir. Yine bir Hazar prensesi olan Çiçekion, gelin olarak Bizans sarayına gittiğinde giydiği elbise saray ve çevresinde moda haline gelmiştir. Fakat daha da önemlisi şudur: İmparator II. Justinianus ve V. Kostantinos, Hazar prensesleri ile evlenmişlerdir. Kostantinos'un Hazar prensesinden doğan oğlu, tarihte "*Hazar Leon*" lakabı ile tanınmıştır. Aynı zamanda bu kişi, Hazar hakanının torunu olmaktadır. Bizans imparatorları yaptıkları bu evliliklerle bazı meselelerde Hazarların desteğini almayı düşünmüştür. Hazar Leon'un karısı İren'in daha sonra Augusta veya bir imparator naibi olarak değil, tek başına ve tam selahiyetli "*Basileus*" kabul ve ilan edilmiştir. İşte bu olay, Hazar Türk kadınlarının Bizans devletine olan siyasi tesirini göstermesi açısından önemlidir¹⁹.

Kadına kutsallık katan töreye göre, dövülmesi, horlanması veya itilip kakılması mümkün değildir ki zaten Türk kültüründe ve destanlarında böyle bir durum göze çarpmamaktadır. Türk destanlarında kadın daima erkeğinin yanındadır. Onların güç ve ilham kaynağıdır. Kahramanının yanında savaşan kadın motifi Dede Korkut hikâyelerinde de mevcuttur Dede Korkut hikâyelerinden biri olan "*Deli Dumrul hikâyesinde*" Dumrul canının yerine can bulma çabasına girince bunu kadından bulmuş, kadını ona hiç çekinmeden "*canını vereceğini*" söylemiştir. Ayrıca Türk kültüründe destan kahramanları iyi ata binen, iyi kılıç kullanan, iyi savaşan kadınlarla evlenmek istemektedir. Nitekim Dede Korkut hikâyelerinden olan Bamsı Beyrek hikâyesinde yer alan "*Banu Çiçek*" bunun en güzel örneklerden biridir²⁰. Bir başka örnek ise Selcen Hatun'dur. Selcen Hatun düşmanların gece kocasına baskın yapmasından korkmaktadır. Kocasını uyarır, savaş başlar. Mücadele esnasında kocasının atı yaralanır. Savaşa hazır bir şekilde kenarda bekleyen Selcen Hatun atını düşmanların üzerine sürer ve düşmanları kılıçtan geçirmeye başlar²¹. Yine Manas Destanı'nda ise kahraman Manas'a zehir verilerek atıldığı çukurdan kurtaran eşi Kanıkey Hatun ile oğlu Uruz'u kurtarmak için düşman ile savaşan Kazan Bey'in karısı Burla Hatun kadın kahramanlardan bir kaçıdır²².

b- Farklı Coğrafyalarda Yaşayan Kadınların Durumu

1- Çin Toplumunda Kadın

Çinlilerde kadın, insan sayılmaz, ona isim bile verilmezdi. Çoğu zaman kız çocuklarına isim verilmez, "bir, iki, üç" diye çağırılırdı. Hayatı boyunca bir erkeğin nüfuz ve otoritesi altında bulunmak zorundaydı. Erkek evleneceği kadını, kıymetli hediyeler vermek

¹⁹ Ceyhan Öztürk; "Türk Kadınının Tarihteki Yeri ve Önemi", <http://www.izedebiyat.com/yazi.asp?id=74855> 18.5.2012'den alınmıştır.

²⁰ Muharrem Ergin; **Dede Korkut Kitabı**, Boğaziçi Yay, İstanbul, 2001, s.64.

²¹ M. Ergin; **Dede Korkut Destanı**, s.122.

²² Abdülkadir İnan; **Manas Destanı**, MEB Yay., İstanbul, 1972, s.60.

suretiyle satın alırdı. Ailede kadın söz sahibi değildi, boşanma hakkı erkeğe aitti²³. Eski Çinlilerde kadın kocasının kölesi sayılır, kocası ve çocuklarıyla birlikte yemeğe oturamazdı. Ayakta durur, onlara hizmet ederdi²⁴.

2- Fars Toplumunda Kadın

Kadın, kocasına mutlak itaate mecbur tutulmuştu. Bir erkeğin birden fazla kadınla evlenmesi normaldi. Kan bağıllığının nikâha mani olmaması sebebiyle, Sasani devletinde bir İranlı, kendi kızıyla veya kız kardeşiyle evlenebilir ve hatta bu teşvik edilirdi. (Akamenid kralı Dariusun kız kardeşi Puroşat'la evlenmesi, 2.Artakışatra'nın kızı Atossa ile evlenmesi, Atossa'nın babası öldükten sonra kardeşi Ohas'la evlenmesi örneklerinde görüldüğü gibi). Fars edebi metinlerinde, kadına ahlakî olarak iyi bir şekilde yaklaşılmadığını, kadınların da ahlakî bir çöküntü içinde olduklarını görülmektedir. Firdevsi'nin eseri olan Şehname'nin kadın kahramanlarından biri olan Sübade, üvey oğlu Siyavuş'a çirkin tekliflerde bulunur ve onunla beraber olabilmek için adeta yalvarır. Yine evli bir kadın olan Tehmine'nin Rüstem'e, kendisini gayrimeşru olarak teslim edebilmek için yaptığı yalvarışlar bu ahlakî çöküntüyü göstermektedir²⁵.

3- Roma Toplumunda Kadın

Ailede bulunanların yaşama hakkı babaya aittir. Babanın eşi veya çocukların üzerinde istediği şekilde tasarruf hakkı bulunmaktadır. Eşler değerli bir eşya gibi satın alınırlardı. Kadın hiçbir zaman hür değildi. Evlenmeden önce babasına tabi olan kız çocuğunun eşini dahi babası seçerdi. Evlendikten sonra kocasının emrine giren kadın hayatı boyunca birinin hâkimiyetinde bulunurdu. Romalılar kızlarının talim ve terbiyelerine önem vermezlerdi. Kadınlarda aradıkları en büyük özellik, ciddiyet ve ev idaresinde ehil olmalarıydı. Kız çocukları kocaya verilmeye kadar evde kalırlar, annelerinin nezareti altında iplik büklerler, bez dokurlardı. Kadın ve çocukların mal sahibi olma hakkı yoktu²⁶. Eski Romalılar kadını her kötülüğün anası saydıkları için evliliği benimsemezlerdi. Eğer kadın kız doğursa veya sakat çocuk doğursa kocasının onu öldürme hakkı vardı. Kocası öldüğü zaman kadına miras kalmazdı. Kadının ev işlerini ihmal etmesi boşanma sebebi sayılmaktadır. Kadının mahkemeye gidişi ve şahitliği yasaktı²⁷. Eski Roma'da kadın babasından kocasına aktarılan bir eşya gibidir. Sonraları kadına birçok hak tanınmışsa da eğitim eksikliği yüzünden bu haklarını kullanılamamıştır²⁸.

4- Hint Toplumunda Kadın

Hint anlayışında evlenmenin esas gayesi babaya varis olabilecek, babanın günahlarının affedilmesi için aile dinini devam ettirebilecek bir erkek çocuğa sahip olmaktır. Erkek çocuk aile için saadet, kız çocuk ise felaket sayılmaktadır. Eğer erkek kısırca "karısının bir başkasıyla birleşmesine" müsaade ederdi. Dul kadınlar yeniden evlenemezdi. Ölen kocasının öbür dünyada da onun sevgisine ihtiyacı olduğu düşünülerek yakılarak öldürülürdü. Ölen kocasının üzerinde yakılan kadın, sadık ve saygı değer bir zevce olarak kabul edilirdi. Kadının

²³ <http://www.turkforum.net/710575-eski-turklerde-kadin.html> 18.5.2012.; <http://translate.google.com.tr/translate?hl=tr&langpair=en%7Ctr&u=http://www.buzzle.com/articles/women-in-the-ancient-chinese-culture.html> 23 Mayıs 2012.

²⁴ Necla Arat; **Kadın Sorunu** 2. Baskı, Say Yay., İstanbul, 1986, s.26.

²⁵ http://translate.google.com.tr/translate?hl=tr&langpair=en%7Ctr&u=http://www.iranchamber.com/history/articles/women_in_ancient_persia.php 23.5.2012.; <http://www.turkforum.net/710575-eski-turklerde-kadin.html> 18.5.2012.

²⁶ <http://www.turkforum.net/710575-eski-turklerde-kadin.html> 18.5.2012.

²⁷ http://www.tefekkur-dergisi.com/tarihten_gunumuze_kadin_ve_rolu.html 23.5.2012

²⁸ Salih Akdemir; "Tarih Boyunca ve Kur'an-ı Kerim'de Kadın" **İslami Araştırmalar**, C.V,S.4, Ekim 1991, s. 260-270.

boşanma hakkı yoktu. Birden fazla kadınla evlilik normal olarak görülmekteydi. Hint geleneğinde kadın zayıf karaktere ve fena ahlaka sahip olduğu için, "Manu Kanunu"²⁹, onu çocukluğunda babasına, gençliğinde kocasına, kocasının vefatı sonrasında da oğluna veya kocasının akrabasından birine bağlanmayı mecbur etmiştir³⁰.

Hindistan'da ayrıca Sati geleneği de bulunmaktadır. *Sati geleneği*, Hindistan'da bazı dinî topluluklarda kadının yakılma törenine verilen isimdir. Erkeğin ölümünden sonra dul kalan kadının kocası ile birlikte yakılması olayı Hindistan'da hem dinî inançtan hem de toplumsal baskıdan dolayı yapılmaktadır. Sati geleneğini uygulayan kadınlar kutsal olarak kabul edilmekte ve yüksek itibara sahip olmaktadır. Geride kalan ailelerinin de toplumda saygın bir yeri oluyordu. *Bu geleneğin çıkış nedeni kadınların genellikle soylu olan eşlerinin savaşta ölmesinden sonra düşman eline düşmemesi içindi. Bunlar kendilerini kurban eden kadınlardı. İlk başlarda bu gelenek kişisel bir fedakârlıkken daha sonra halk tarafından da kabul görüp uygulanmaya başlanmıştır.* Eşlerin yakılması kuzey Hindistan'daki Rajput ve Hint kast sistemindeki topluluklarda daha fazla görünmektedir ve bu âdet günümüzde de hala az da olsa uygulanmaktadır³¹. Budizm'in kurucusu Buda, önceleri kadını dine kabul etmemiştir. Ancak amcaoğlu Anende'nin ısrarı ile kadınları sonradan Budizm'e kabul etmiştir. Bu arada Buda, Anenda'ya "*kadını dine kabul etmeseydik Budizm saf bir şekilde uzun asırlar devam ederdi*" diyerek tepkisini göstermekten de geri kalmamıştır³².

5- Yunan Toplumunda Kadın

Eski Yunanlar kız çocukların eğitimini evde annelerinin yanında yapmalarını uygun görmüşlerdir. Eski Yunan dünyasında Sappho (Safo)³³ gibi kadın şairler de yetişmiştir. Kadınların okur-yazar olmaları alışılmış bir durum olmakla birlikte, Safo gibi istisnalar dışında, kadınların genelde eğitim düzeyleri yeterli değildir. Kadınların örgü örme ve kumaş dokuma gibi becerileri kazanmalarına önem verilirdi. M.Ö. 451 yılında çıkarılan Epigami yasasına göre Atina'da evlilik sadece Atinalı vatandaşlar arasında geçerliydi. Atina vatandaşı

²⁹ Manu Kanunu için bkz: Emine Ersöz; **Manu Kanunnamesine Göre Hinduizm**, (Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2007.

³⁰ <http://www.turkforum.net/710575-eski-turklerde-kadin.html> 18.5.2012.

³¹ <http://www.forumgercek.com/showthread.php?t=82762>.

³² Bekir Topaloğlu; **İslam'da Kadın**, 18. Baskı, Yağmur Yay., İstanbul, 1992, s.16-17.

³³ **Sappho (Safo)**: Dünya lirik şiirinin başlatıcısı Yunan kadın şair. İ.Ö. VII. yy sonu ile İ.Ö. VI. yy başlarında bugün Midilli olarak bildiğimiz Lesbos adasında yaşamıştır. Burada bir Afrodit tapınağında bulunduğu, bu tapınağa bağlı bir şiir okulu kurduğu söylenir. Sappho'nun bu şiir okuluna yalnızca kızları alması nedeniyle onun eşcinsel olduğu yönünde iddialar ortaya atılmıştır. Hatta günümüzdeki lezbiyen, (lesbian) sözcüğünün Midilli'nin eski adı olan Lesbos'tan geldiği söylenir. Sappho (Safo)'yu önemli yapan onun batı şiir geleneğinde lirik şiir kolunu açması ve ilk ürünlerini vermesidir. Diğer kolu destan-şiir geleneği, Homeros ve ardılları oluşturur. Sappho şiiri bireyin, bireyselliğin de ilk kez şiire sokulması bakımından önemlidir. Ovidius'a göre kendine öldürerek yaşamına son vermiştir. Şiirlerinden günümüze çok azı kalmış. Kalan şiirler de çoğunlukla parçalar halindedir. Cengiz Bektaş ve Azra Erhat Türkçede ilk Sappho çevirilerini yapmıştır. 9 adet şiir kitabı yazdığı, bunların birincisinin 1320 dizeden oluştuğu, 10 şiirlik sonuncu kitabın ise 136 dizeden oluştuğu söylenmektedir. Ne var ki bu şiirlerinden günümüze yalnızca 650 dize kalmıştır. İskenderiye Okulu döneminde kişiliği ve şiiriyle ilgili incelemeler yayınlanmıştır. Çağının yüzden fazla yazarı adını ve şiirlerini anmıştır. Üzerinde Sappho resmi bulunan paralar basılmış, seramikler ve resimler yapılmıştır. Bkz. <http://www.alternativist.com/topic/1773-sappho-safo/> 26.5.2012.

kadın ve erkekler arasında, evlilik öncesi Engyesis adı verilen bir akit yapılırdı. Şahitler önünde gerçekleştirilen bu işlem, gelin, damat ve gelinin vasisi olan Kyriosun hazır bulunduğu bir ortamda gerçekleştirilirdi. Kadın evleneceği erkeğin seçiminde söz sahibi değildi. Aile servetinin aile dışına gitmesini engellemek için kuzenler arasında yakın ve akraba evlilikleri yaygındı. Kocanın, evlilik devam ederken karısına kötü davranması halinde, kadının lehine olarak Kyrios, bazı hakları elinde bulundururdu. Üst tabakadan kadınların hayatları daha fazla ev içinde geçmekteydi. Yoksul ailelerdeki evli kadınlar ise geçimlerini sağlamak için tarlada işçi, pazarda satıcı ya da yardımcı olarak evlerde çalışırlardı. Kadınlar da erkekler gibi dinî kutlama, tiyatro, doğum, düğün ve ölüm merasimlerine katılırlardı. Erkekler, köle ve metresleriyle yaşayabilirken, evli kadınların erkekleri aldatması boşanmayla sonuçlanır ve kadın toplumdan dışlanırdı. Evliliğin sona ermesi için erkeklerin boşandıklarını ilan etmeleri yeterli iken, kadınların boşanabilmesi için ailelerinden yaşlı bir erkeğin vasiliğine ihtiyaç duyulmaktaydı. Sparta'da ise kadınların Atinalı kadınlara göre daha serbest bir hayat sürdükleri anlaşılmaktadır³⁴.

Eski Yunanlılarda kadının saygı değer bir yanı yoktur. Eşyadan farksız olan bir kadın, tıpkı diğer mallar gibi miras kalır veya birine bağışlanabilirdi. Kocası isterse sağlığında veya ölümüne bağlı olarak karısını bir başkasına devredebilirdi. Kadın, her türlü siyasî haktan mahrumdu. Yakın akraba ile evlenmeler çoktur. Helenistik devirde birbirlerinin karılarını satın alma olayı vardı. Çocuklar ana-babaya değil, devlete ait olduğundan çocuğun babasının kim olduğu önem taşımamaktadır. Bu yüzden şehrin yarısı gayrimeşru durumdaydı. Eflatun, kadınların erkekler arasında ortak olması gerektiğini, kız kardeşlerle erkek kardeşlerin birleşmesine izin verileceğini hatta çocuk doğurma yaşının ise kadınlarda 20-40, erkeklerde ise 55 yaş olarak belirlenmiştir. Bu sınırlardan önce veya sonra çocuk yapanların cezalandırılacağını belirtmiştir. Aristo'ya göre ise kadın, erkeği için bir köledir. Bir işçi veya bir barbar Grek için neyse kadın da o'dur. Erkek üstündür, yönetendir. Demosten ise Atina'lı erkeklerin evlerinde sadık bekçiler buldurmak için evlendiklerini belirtmektedir. Gündelik hizmetleri ve zevkleri için odalıklar kullandıklarını da ilave eder. Yunan mitolojisinden vereceğimiz örnek ise, tanrıça Athena, büyük tanrı Zeus'un hem karısı, hem de kız kardeşidir³⁵.

6- Moğol Toplumunda Kadın

Aile, anaerkil bir özellik göstermekteydi. Dıştan evlenme vardı. Evlenmede kızın rızasına ihtiyaç duyulmazdı. Çok evlilik muteber olup dul kalan kadınların yeniden evlenmeleri yasaktı³⁶.

7- Slav Toplumunda Kadın

Kadın Slav toplumunda eşya durumundadır. Zodruga olarak adlandırılan Slav ailesinde, çocuklar da esir muamelesi görmektedir. Ruslarda kadın ölen kocasıyla birlikte gömülmektedir. Rus hükümdarlarının, yakın adamlarının gözleri önünde, halkın da cariyeleriyle topluluk içinde cinsel münasebette buldukları birçok gezgin tarafından belirtilmiştir³⁷.

³⁴ <http://newsgroups.derkeiler.com/Archive/Soc/soc.culture.ukrainian/2009-04/msg00003.html> 23.5.2012.

³⁵ <http://www.turkforum.net/710575-eski-turklerde-kadin.html> 18.5.2012.

³⁶ <http://www.turkforum.net/710575-eski-turklerde-kadin.html> 18.5.2012.

³⁷ <http://www.turkforum.net/710575-eski-turklerde-kadin.html> 18.5.2012.

8- İslam Öncesi Araplarda Kadın

Cahiliye Arap toplumunda kadınlar genel olarak iki sınıf teşkil ediyorlardı. Hürler ve cariyeler. Hür kadınların durumu cariyelerinkinden farklı idi. Özellikle Mekke, Yesrib (Medine) ve Taif gibi şehirlerin kabile reisi ve aristokrat ailelerin kadınları daha imtiyazlı bir konuma sahipti. Bazı soylu/aristokrat reislerin kızları birçok erkekten daha etkin bir role sahipti. Fakat yine de zengin ve hür kadınların toplum içerisindeki ağırlığı ve saygınlığı birbirine denk değildir. Hiçbir zaman yoksul ama hür kadınlar gerek aile içinde ve gerekse çevrelerinde hükmetme ve saygınlık görme bakımından varlıklı hür kadınların derecesine yaklaşmıyorlardı. Her ne kadar varlıklı hür kadınlar sosyal hayatta söz sahibi olsalar da cahiliye anlayışında kadın mefhumu muğlâk bir anlam ifade ediyordu. Yani kadın kimliği tanınmıyordu. Arap telakkisinde kadın çoğu defa işi gücü erkekleri kandıran ve baştan çıkaran potansiyel bir kötülük odağı olarak görülmektedir. Bu sebeple cahiliye Arap toplumunda kadının değersizliğini anlatan "kadınlarla istişare ediniz fakat onlara muhalefet ediniz", "işini, kadınların görüşüne dayandıran kimse zelil olmuştur" sözleri bir darb-ı mesel haline gelmiştir. Onlara göre kadın aklıyla değil sadece duygularıyla hareket eden bir varlıktır. Cariyelerin veya savaşlarda ele geçirilen kadınların hiçbir değeri bulunmamaktadır. Sahibi tarafından kendisine bir eşya gibi muamele yapılırdı. Hatta bazıları genç ve güzel cariyelerini toplayarak bunları ticaret sermayesi yapmayı şerefsizlik saymadığı gibi zorla fuhuşa sürüklemekten de çekinmezdi³⁸.

Cahiliye dönemi Araplarda evlilik şekilleri farklılık arz etmektedir. Evlenmelerde sayısal bir sınır olmadığı için erkek, istediği kadar kadınla evlenebilmektedir. Bu dönem Arap toplumunda, İslam hukukunda esas alınan evlilik anlayışına benzeyen ve karşılıklı hür irade beyanı ve mehir ile te'sis edilen evliliklerin yanı sıra *tasavvuru bile utanç veren çeşitli evlilik şekillerinin olduğu* da ifade edilmektedir. Aşağıda bir kısmına işaret etmekle yetineceğimiz evlilik şekilleri, o dönem kadınının hukukî ve sosyal statüsü hakkında ipuçları verir mahiyettedir. Bunları şu şekilde özetlemek mümkündür. Rivayet edildiğine göre cahiliye dönemi Araplarında evli bir kadın, asil bir erkekten döl alabildiği gibi (*nikâh-ı istibda*); hür kadın, sevdiği erkek ile metres hayatı *yaşayabilmekte* (*nikâh-ı hıdn*); hatta kadın, kapısına bayrak asarak evine erkek kabul edebilmekte ve fuhuş yapabilmektedir (*nikah-ı biğa*). Ayrıca erkek, bir kadınla belli bir bedel karşılığında ortaklaşa tayin ettikleri belli bir süre için evlenebilmekte (*nikâh-ı mut'a*); yine iki erkek, mehir vermeksizin karşılıklı olarak birbirinin kızları veya velisi oldukları diğer kadınlar ile mübadele (değiştirme-takas) usulü ile evlenebilmekte (*nikah-ı şığar*); evli iki erkek, eşlerini boşamaksızın belli bir süre için değiştirebilmektedir (*nikah-ı bedel*). Yine o dönemde kişi, babasının vefat etmesi durumunda üvey annesi ile de evlenebilmekte bu tür evliliğe de *nikâh-ı makt adı* verilmektedir. On kişiden az olmak üzere bir grup erkeğin, bir kadını ortak eş edinebilmeleri (*grup evliliği-nikâh-ı raht*); ayrıca aralarında kardeşlik teessüs eden erkeklerin, mülkiyette ve evlilikte ortak aile hayatı yaşadıkları da o dönem aile hayatına ilişkin olarak verilen örnekler arasındadır³⁹. Görüldüğü üzere Araplar kadınları cinsel arzularına alet edebilmek için yukarıda belirtildiği gibi resmi kılıflar hazırlamışlardır. Araplarda pedersahi aile tipi görülmektedir ve bu aile tipi içerisinde babanın otoritesi çok geniştir. Kocasını istediği zaman karısını boşayabilirdi. Bazen bir kadın

³⁸ Ramazan Altıntaş; "Cahiliye Arap Toplumunda Kadın", **Diyanet**, C.37. S.1, Ocak, Şubat, Mart,2001, s.63-66.

³⁹ Şamil Dağcı; İslam Aile Hukukunda Evlenme Engelleri – I (Sürekli Evlenme Engelleri), <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/779/9971.pdf>, s. 183-184. 24.5.2012.

boşandıktan sonra bile kocasının etkisinden kurtulamazdı. Kadın toplumun bir uzvu değil erkeklerin ihtiraslarını tatmin ve hizmetlerini temin için yaratılmış bir mahlûk olarak kabul edilirdi. Araplarda evlenmek dinî bir mahiyet taşımadığından kadın ancak çocuk sahibi olduktan sonra aileye dâhil olabilmektedir. Kadınlar varis olma hakkına sahip değildi. Çok evlilik muteber olup bir erkek iki kız kardeş ve aynı zamanda üvey anne ile de evlenebilmektedir. Çocukları kız olanlar utanır bu yavruyu aile için felaket sayarlardı. Kız çocukların diri diri toprağa gömülme olayı sıkça görülürdü. Nihayetinde, normal olarak evlenmek için de bir nikâh şekilleri de vardı⁴⁰. Araplarda kadının toplum içerisinde önem kazanmasının İslam dininin gelmesinden sonra olduğu konusunda bilim adamları hem fikirdirler.

9- Diğer Kavim ve Dinlerde Kadın

Diğer taraftan bozulmuş olan Yahudilik ve Hıristiyanlık gibi semavi dinlerde de kadının hiçbir değeri bulunmamaktadır. İsrail hukukunda ailede erkek mutlak hâkimdi. Yahudi kızları babalarının evlerinde bile hizmetçi gibiydiler. Baba onları satabilirdi. Boşanma hakkı keyfi bir surette kocaya aitti. Kızlar ancak başka bir varis bulunmadığı takdirde babalarının mirasına sahip olabilirdi⁴¹. Kadını aşağılama bozulmuş olan Hıristiyanlıkta daha da ileri safhadadır. “Zira kadın, haram meyveyi Hz. Âdem (a.s.)’e yedirerek cennetten kovulmasına ve böylece insan neslinin günahkâr olmasına neden olmuştu. Bu yüzden Hıristiyanlık cinsel ilişkiyi bir günah ve kirlenme saymaktadır”. Tanınmış Hıristiyan ilahiyatçılarından birisi olan İskenderiyeli Clement; “Kadın, kadın olmaktan ötürü utanmalıdır” demektedir⁴². Hıristiyan din adamlarının kadına bakışları dolayısıyla Hıristiyan toplumlarda yıllarca kadın aşağılanmış, horlanmıştı. Düşünen, soru soran kadınların “Engizisyon”un hışmına uğradığı ve “cadılık” gerekçesiyle yakıldığı Ortaçağ Avrupası’nda kadının durumunu şu sözler özetlemektedir: Bir kadın evinden dışarıya üç kez çıkmalıdır. Vaftiz edildiği, evlendiği ve öldüğü zaman⁴³.

Avrupa’nın birçok ülkesinde yüzyıllar boyu iffetsizlik en kötü haliyle devam etmiştir. Bir Avrupalı olan Münihli yazar Maks Kemmeriç, “Tarihte Garip Olaylar” adlı eserinde Batı’nın ahlaksızlığını şöyle anlatmaktadır: “1240 tarihlerinde ölen Jak dö Vitri, Paris hayatını tasvir ederken şunları yazar: “Fuhuş günah sayılmamaktadır. Orta malî fahişeler sokak ve geçit başlarında bekleyerek gelip geçen rahipleri çekip evlerine alırlardı. Rahip ayak direyecek olursa, arkasından küfreder, oğlancılık diye bağırırlardı. Bu iğrenç illet, şifasız cüzzam veya öldürücü bir başka hastalık gibi şehri öylesine istila etmişti ki erkekler homoseksüel olmadıklarını göstermek maksadıyla bir veya birçok metres tutmayı akıl kârı sayarlardı. Bazen aynı evin üst katında okul, alt katında genelev bulunurdu. Yukarıda dersler işlenirken aşağıda fahişeler icra-i sanat ederlerdi...”. 1526’da Nürnberg’de lağvedilen bir kadın manastırındaki rahibelerin birçoğu genelevlere dağılmışlardır. Hâlbuki bu manastır kadınlar arasındaki ahlaksızlığı azaltmak, düşmüş kızları kurtarmak için kurulmuştu. İngiltere’de M.S. V. asırdan XI. asra kadar kocalar karılarını satabilirdi. İlk günahın işlenmesine sebep olan ve böylece insanlığın felaketini hazırlayan bir kadın olduğuna inanan karamsar Hıristiyan milletler kadına daima bir şeytan nazarıyla bakmışlardır. Nitekim ilk Hıristiyan liderlerinden olan Tertullian, bu dinin kadınlarla ilgili görüşünü şu şekilde belirtmektedir: “Kadın, insanın kalbine şeytanın girmesini temin etmek için açılan bir kapı demektir. O, erkeği, Allah tarafından kendine yaklaşılması yasak edilen ağaca sürükleyen varlıktır. Ve ilahi kanunu bozmuş, Allah’ın

⁴⁰ R. Altıntaş; “Cahiliye Arap Toplumunda Kadın”, s.72-78. ; Ayrıca bkz.

<http://www.turkforum.net/710575-eski-turklerde-kadin.html> 18.5.2012.

⁴¹ B. Topaloğlu; **İslam’da Kadın**, s.16-17.

⁴² M. Tayyib Okıç; **İslamiyet’te Kadın Öğretimi**, DİB Yay., Ankara 1979, s.7.

⁴³ Cihan Aktaş; “Kadının Toplumsallaşması ve Fitne”, **İslami Araştırmalar**, C.V, S.4, Ekim, 1991,s.252.

yeryüzündeki sureti olan erkeği aldatmıştır". Hıristiyan dünyasının meşhur şahsiyetlerinden biri olan "aziz" unvanlı Krisostem'in kadınlarla ilgili fikirleri şöyledir: Kadın, "kaçınılması imkânsız" bir kötülük kaynağıdır. Ayrıca vesvese yatağı, hoş giden bir bela, bir iç tehlike, gönüller avlayan güzel eşkıya ve süslü püslü bir musibet'tir. "İşte böylesine tehlikeli ve zararlı görülen kadın, "İngiltere"de mundar bir mahlûk sayıldığı için İncil'e el süremezdi. Bu durum ancak kral VIII. Henri'nin devrinde (1509-1547) parlamentodan çıkan bir kararla sona erebildi. Bu karara göre kadınlar İncil okuyabileceklerdi"⁴⁴.

Ortaçağda, Hıristiyanlık inancı, kadını manastır yaşamında tanrıya gönüllü hizmetkâr olarak sunmuştur. Ayrıca yine Avrupa toplumlarında birtakım tabii bitkileri kaynatarak sağiltmacı (insanları sağlığına kavuşturanlar) olarak hizmet veren kadınların bu işi büyü ya da sihirle yaptıkları düşünülerek onlara "*cadı*" misyonu da yüklenmiştir. Kadınların hislerinin güçlü ve insanlara olan şefkatlerinin fazla olması, onların şifalı bitkiler ve suyun kaynama noktasını ölçüm yapmadan birleştirmeleri sayesinde bu alanda iyi olmalarını sağlamıştır. Ancak Hıristiyanlık dogmaları içerisinde boğulmuş olan ortaçağ Avrupa'sı kadınların yaptıkları bu işe, bilimsel bir değer verme yerine onları bu yaptıkları işlerden dolayı gizemli birer varlık olarak görmüş ve toplumu sağlığına kavuşturabilen bu kadınlar zaman zaman yakılmışlardır. Bugün halen Avrupa ülkelerinde "*cadılar bayramı*" her yıl geleneksel olarak kutlanmakta ve cadıları temsil eden insanlar, sevimsiz, korkunç kadınlar kılığında sokaklarda dolaşmaktadırlar⁴⁵.

c- İslamî Dönemde Abbasi Devleti'nde -Türk Toplumunda ve Devletlerinde Kadın

1- Abbasiler Devleti'nde Türk Kadını

Türk kadınının tarihten getirdiği bu geniş yetki, pek önemli yer ve statü, İslamî geçiş döneminde dikkat çekici bir durumu beraberinde getirmektedir. İslam-Arap devletlerinin alışık olmadığı bazı olaylar yaşanmıştır. İşte bu ilginç olaylardan biri de bazı Türk kadınlarının, bir Arap-İslam devleti olan Abbasi devleti yönetiminde söz sahipliği yapmalarıdır. Abbasi Devletinde yönetim sahibi olan Türk kadınlarından birisi ve ilki Meracil Hatun'dur. Harun Reşid'in otoriter hanımı Seyyide Zübeyde tarafından seçilen ve halifeye bizzat kendisi tarafından hediye edilen Meracil Hatun, daha sonra halifeden bir erkek çocuk dünyaya getirmiştir. Asıl adı Abdullah olan ve daha sonra El-Memun adını alacak olan bu kişi, Abbasilerin VII. Halifesi olmuştur. Meracil Hatun ile birlikte Türk kadınlarının Abbasi sarayındaki faaliyetleri başlamıştır. Meracil Hatun'dan sonra zikredilmesi gereken diğer bir kadın da Maride Hatun'dur. Maride Hatunun da saraya intisabı Meracil hatun ile aynı şekilde olmuş, Harun Reşid'e karısı tarafından hediye edilmiştir. Bu birliktelikten Muhammed adını verdikleri bir erkek çocukları olmuş ve bu çocuk da daha sonraları El-Mutasım Billâh adıyla halifelik makamına oturmuştur. Maride ile Harun Reşid arasında geçen aşk da gayet ilgi çekicidir. Harun Reşid bir defasında Maride hatun'a kırılır ve ondan yüz çevirir. Maride hatun da aynı davranış da bulununca birbirleriyle konuşmaz hale gelirler. Fakat bu küskünlük, tecrübeli vezir Fazl b. Er-Rebi vesilesiyle çözüme kavuşturulur. Vezir, kişilerden habersiz bir aşk şiiri yazdırır ve bunu halifeye gönderir. Bunu okuyan halife ise gayet duygulanır ve "Vallahi, artık Maride ile barışmam lazımdır" diyerek, Maride'nin bulunduğu odaya kadar

⁴⁴ <http://www.turkforum.net/710575-eski-turklerde-kadin.html> 18.5.2012.

⁴⁵ <http://newsgroups.derkeiler.com/Archive/Soc/soc.culture.ukrainian/2009-04/msg00003.html> 23.5.2012

gider ve bu küskünlük böylece biter. Maride Hatun, Harun Reşid'in sağlığında genç bir yaşta ölmüştür. Diğer bir kadın ise Şuca Hatun'dur. Şuca Hatun Maride Hatun'un oğlu el-Mutasım ile evlenmiştir. Bu kadından, asıl adı Cafer ve daha sonra el-Mütevekkil Alellah adıyla hilafet makamına geçecek olan çocuk doğar. Bu kadın, hastalanarak el-Mütevekkil tarafından yaptırılan Caferiye sarayında 861 tarihinde vefat etmiştir. Şuca hatun, o devirlerde hilafet çevresinde bir kadının ulaşabileceği itibar ve şerefın simgesi olan "Seyyide Hanım Sultan" ünvanını, Harun Reşid'in karısı olan Seyyide Zübeyde'den sonra alan bir kadın olmuştur. Abbasi halifesi el-Müktefi Billâh uzun süre devam eden bir hastalıktan ölünce yerine kimin geçeceği tartışma konusu olur ve nihayet bir Türk kadını olan Şağab Hatun'un oğlu küçük Cafer, el-Muktedir Billâh adıyla halife olur. El-Muktedir halife olduğunda henüz küçük yaştaadır. Buy yüzden annesi Şağab Hatun devleti yönetmeye başlar ve bu yönetim 25 yıl sürer. Harun Reşid'in bile 23 yıl Abbasi Devletini yönettiği düşünülürse bu durumun ne kadar takdire değer olduğu kendiliğinden anlaşılacaktır. Şağab Hatun'un bu dönemdeki en ilginç icraatı Divan-ı Mezalim'e bir kadını başkan olarak atamasıdır. Yine bu dönemde Şağab Hatun kendi adına hastane ve diğer mimari yapılar inşa ettirmiştir. Bu kadınları önemli kılan nedir? Sadece halife eşleri veya anneleri olmak elbette bir kadını özel kılmada çok az yeterlidir. Fakat bu kadınların gerek maddî durumları ve gerekse de saray çevresindeki tesirleri düşünülürse önemi anlaşılacaktır. Gerçekten de bu kadınların inanılmaz derecede bir zenginliği var idi. Vezirlerin atanmasından bazı kanunların çıkarılmasına kadar etkili olabilmişlerdir. Bunları yapabilmek bir siyasi zekâ ve tecrübe istediğine göre söz konusu kadınların da bu özelliklere sahip olduğu rahatlıkla söylenebilir⁴⁶.

İslam dininin kabulü ile Türk toplum hayatı üzerindeki etkilerine bakıldığında Türklerin İslamı kabul etmeleriyle sadece dinî inanışları değişmemiş ayrıca toplumda siyasal ve toplumsal değişiklikler de yaşanmıştır. Türk insanı İslam'a girdikten sonra bir taraftan kendi örf ve adetlerini korumaya çalışırken bir taraftan da Arap, Fars ve ileriki dönemlerde Bizans kültürünün etkisine maruz kalmışlardır⁴⁷.

2- Selçuklular Döneminde Türk Kadını

İlk Müslüman Türk devletleri hanedanlarına mensup kadınlar, özellikle siyasî ve idarî hayattaki ağırlıklarını muhafaza etmiş ve zaman zaman gereğini ifa etmişlerdir. Selçuklularda hatunlardan bazıları sarayda sultanın yanında değil geçici veya devamlı olarak başka bir şehirdeki sarayda kalırdı. Sultanla birlikte otursun veya oturmasın hatunun emrinde küçük çaplı idarî ve askerî teşkilat, özel bir hazine, özel bir vezir ve diğer görevliler bulunmaktadır. Hatunlar yeri geldiklerinde buldukları yerden ayrılarak sultanın yardımına gidebilirlerdi. Örneğin; Tuğrul Bey, Hemedan şehrinde üvey kardeşi İbrahim Yınal tarafından kuşatılınca Tuğrul Bey'in eşi Altuncan Hatun'un emrindeki Oğuzlarla Bağdat'tan kocasının yardımına gittiği bilinmektedir⁴⁸. Terken ünvanı ile anılan bu hatunların kendilerine ait yurtlukları, divan teşkilatları, askerleri ve önemli gelirleri olan hazineleri vardı⁴⁹. Terkenlerin sahip olduğu bu güç, Türk devletlerinde kimi zaman aksaklıklara neden olmuş ve yönetim kademelerinde zaafiyete yol açmıştır. Terkenler bu iktidarı, zaman zaman şahsî menfaatleri doğrultusunda kullanmış ve hem siyasî hem de askerî müdahalelerle emellerine ulaşmaya çalışmışlardır.

⁴⁶ Ceyhan Öztürk; Türk Kadınının Tarihteki Yeri ve Önemi, <http://www.izedebiyat.com/yazi.asp?id=74855> 18.5.2012'den alınmıştır.

⁴⁷ Burhan Göksel; **Çağlar Boyunca Türk Kadını ve Atatürk**, I. Basım, KTB Yay., Ankara,1993, s.128.

⁴⁸ Erdoğan Merçil; **Selçuklularda Saraylar ve Saray Teşkilatı**, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul, 2011, s.246.

⁴⁹ Osman Turan; "Terken Ünvanı", **Türk Hukuk Tarihi Dergisi**, I, Ankara, 1944, s. 67.; Osman Turan; **Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi**, Nakışlar Yay., İstanbul, 1998, s. 127.

Örneğin; beş yaşındaki oğlunu veliaht ve sultan yapmak isteyen sultan Melikşah'ın eşi Terken Hatun, aynı zamanda halifeden doğan torununu da halife namzedi yapmak amacıyla büyük bir mücadeleye girişmişti. Özellikle bu mücadele vezir Nizâmü'l-Mülk ve veliaht Berkyaruk'a karşı yürütülmüştü⁵⁰. Terken Hatun'un kendisine ait vilayetleri, hazinesi ve on iki bin askerden oluşan ordusu vardı. Devletin hazinesinden yirmi milyona yakın altını taraftar kazanmak amacıyla kumandanlara dağıtmış ve etrafına büyük bir ordu toplamıştı. Berkyaruk'u tahttan indirmek amacıyla İsfahan'a doğru ordu ile harekete geçen Terken Hatun, devleti parçalanma tehlikesinin eşğine getirmişti⁵¹.

İslâmi dönem Türk toplumlarında ve devletlerinde de kadın, sosyal hayatta da sahip olduğu haklarını korumuş ve devam ettirmiştir. Ailede anne nüfuz sahibidir ve görüşleri dikkate alınmaktadır⁵².

Fakat Anadolu'ya gelindikten sonra devlet sisteminde bir takım değişiklikler yapılmıştır. Büyük Selçuklularda olduğu gibi büyük toprak parçaları ıkta olarak verilmemeye başlanmış, idarî konularda kadının rolü en aza indirgenmiş, aşiretler parçalanarak toprağa iskân edilmeye başlanmış ve Farsça devletin resmî dili olmuştur. Bu dönemde kadınlar hanedanlar arasında yapılan evliliklerde başrolü oynamaya başlamıştır ki yapılan evlilikler siyasî evlilikler kapsamına girmektedir. Yapılan siyasî-diplomatik evliliklere sultan I. Kılıç Aslan (1092-1107) ile Danişment Gazi'nin sonuca ulaşmayan evlilik konusunu örnek olarak verebilmek mümkündür. Bizans baskısına karşı sultan Kılıç Aslan'dan yardım isteyen Danişment Gazi kendisine yardımcı olması durumunda Kılıç Aslan'a sadece kızını değil yüz bin dinar ile birlikte Elbistan'ı da vermeyi taahhüt etmişti. Kılıç Aslan, yapılan teklifi kabul etmiş ve gerekli yardımı yapmıştı. Bizans tehlikesini bertaraf eden Danişment Gazi, yüz bin dinarı sultan Kılıç Aslan'a göndermişse de Elbistan'ı verme konusunda tereddüde düşünce bu duruma üzülen Kılıç Aslan yüz bin dinarı geri göndermiş ve evlilik gerçekleşmemiştir⁵³. Yine Anadolu Selçuklu sultanlarından sultan I. Mesut (1116-1155) döneminde de kadınların diplomatik amaçlı evlilikler yoluyla siyasî hayata müdahil olduğu görülmektedir. Kaynaklar sultan Mesut'un Danişmentli Melik Gazi'nin kızıyla evli olduğunu yazar fakat ayrıntı vermezler. Bu evlilik vasıtasıyla iki taraf arasında ittifak kurulmuş ve güç birliği yapılmıştır. Melik Gazi, damadı Sultan Mesut'u tahta çıkarmış ve böylece Selçuklu Devletini kendi nüfuzu altına almıştır⁵⁴. Siyasî ve diplomatik amaçlı bir takım kazanımlar elde etmek için yapılan evlilikler bazen iki devlet arasında savaşa kadar gidebilecek anlaşmazlıklara da neden olabilmektedir. Hanedan üyesi hatuna yapılan bir haksızlık ya da kötü muamele, o hatunun ailesine yapılmış bir hakaret olarak algılanabilmekte ve bu durum iki devleti karşı karşıya getirebilmektedir. Örneğin; Anadolu Selçuklu sultanı II. Kılıç Aslan (1155-1192) kızını Artuklu hükümdarı Kara Aslan'ın oğlu Nureddin Muhammed'e vermişti. Aradan kısa bir zaman geçince Nureddin Muhammed'in başka bir kadınla ilişkisi ortaya çıkmış ayrıca Kılıç Aslanın kızına da kötü davranmaya başlaması üzerine Sultan Kılıç Aslan, kızının düştüğü bu durumu öğrenince Nureddin Muhammed'in topraklarını istila etmeye ve kızına çeyiz olarak

⁵⁰ Zekeriya Kitapçı; **Abbasi Hilafetinde Selçuklu Hatunları ve Türk Sultanları**, Selçuk Üniversitesi Yay., Konya, 1994, s. 163-182.; O. Turan; **Türk Cihân Hakimiyeti Mefkuresi**, s. 129.

⁵¹ O. Turan; **Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi**, s. 129.

⁵² Mehmet Altay Köymen; **Alp Aslan ve Zamanı II**, TTK Yay., Ankara, 1983, s. 306.

⁵³ Kerîmüddin Mahmud Aksarayî; **Müsâmeretü'l-Ahbâr**, (Trc. Mürsel Öztürk), TTK Yay., Ankara, 2000, s. 20-21.

⁵⁴ Osman Turan; **Selçuklular Zamanında Türkiye**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2002, s. 167.

verdiği kaleleri geri almaya karar vermiştir (1180)⁵⁵. Bazen de tehlikeli durumlarda etraf devletlerin sultanlarının kızlarıyla evlilikler yapılarak barış ortamı oluşturulmaktadır. Örneğin; Eyyübîler'den Melik Âdil'in kızı Gaziye Hatun ile Sultan Keykubad arasında gerçekleşmişti (624/1227). Yaklaşan Harezmsâh ve Moğol tehlikesi karşısında komşu devletler ile daha yakın ilişkiler kurmak isteyen sultan, özellikle Eyyübîler ile olan gergin ilişkileri yumuşatmak amacıyla akrabalık bağı kurmaya karar vermişti⁵⁶. Sultan Alâeddin Keykubad ile evlenen Melike Âdiliye (Gâziye Hatun) Eyyubi sultanlarından El-Âdil'in kızıdır. Sultan Alaaddin Keykubad'la Melike'nin evliliğinden İzzeddin Kılıç Aslan, Rükneddin ve Melike Hatun dünyaya gelmiştir. Keykubad'ın büyük oğlu II.Gıyâseddin Keyhüsrev dururken küçük oğlu İzzeddin Kılıç Aslan'ı kendisine velayet tayin etmesinin sebeplerinden biri, onun Melike Âdiliye'den yani soylu bir prensesten dünyaya gelmesidir. Melike Âdiliye, öz oğlu velayet İzzeddin'e karşı üvey oğlu II. Gıyâseddin'in saltanat mücadelesi esnasında II. Gıyâseddin'in çıkardığı bir ferman ile Ankara Kalesi'nde mahpus edilmiş ve bir süre sonrada boğularak öldürülmüştür (H.635/M.1237-1238)⁵⁷.

3- Osmanlı Devleti'nde Türk Kadını

Osmanlı döneminde kadının durumuna bakıldığında aileyi oluşturan en önemli unsurlardan biri kadındır. Osmanlı Türk kadınının imparatorlukta hayati biçimi üzerinde bir takım teoriler bulunmaktadır. Ancak bunlar daha çok toplumdaki kadın kimliğinin yanlış temellendirilmesinden ileri gelmektedir⁵⁸. Osmanlı Devletinin kuruluş döneminde kadınlar sosyal hayatın içerisinde erkeklerle birlikte daha etkin bir görüntü çizmişlerdir. Kadının ailede anne olarak yeri her zaman ön planda ve tartışılmaz bir mevkiye olmuştur. Kuruluş döneminde konar-göçer bir kültüre sahip Türk toplumunda büyük bir fonksiyona sahip olan kadın yaylaya gidip ve dönüşlerdeki tüm düzenlemeler ona aittir⁵⁹. Osmanlı kuruluş döneminde var olan kadın örgütü Bacıyan-ı Rum teşkilatı ile toplumsal hayatın ayrılmaz bir parçasını oluşturmuşlardır. Anadolu Selçukluları döneminde kurulan bu teşkilat varlığını Osmanlı devletinin ilk yıllarına kadar devam ettirmiştir. Kadınların üretimde ve sosyal hayatta organize olmasını sağlayan bu teşkilatın, Anadolu'daki Ahilik teşkilatının kurucusu olan Ahi Evren'in eşi Fatma Bacı tarafından kurulduğu tahmin edilmektedir⁶⁰. Türk tarihinde ilk defa Aşıkpaşazade XIII. Yüzyıl Anadolu'sunda Bacıyan-ı Rum teşkilatından bahsetmektedir. Aşıkpaşazade Osmanlı Devletinin kuruluşunda rolleri olan dört önemli unsurdan bahsederken “ bu Rum'da dört taife vardır. Kim misafirler içinde anılır biri Gaziyan-ı Rum, biri Abdalan-ı Rum, biri Bacıyan-ı Rum ve biri Ahiyan-ı Rum şeklinde sıralamıştır⁶¹. Kuruluş ve çalışma şekli ne olursa olsun öyle anlaşılıyor ki bacılar teşkilatı toplumda boşluğu ve eksikliği hissedilen bir konuda kadınların teşkilatlandırılması konusunda düşünülerek ortaya çıkarılmış bir teşkilattir. Ahilerle olan ilişkileri onların şehirlerde yaşamış olabileceklerini akla getiriyorsa da yine

⁵⁵ Zekeriyâ Kitapçı; “Melike Selçuka Hatun ve Türk Millî Kültürü”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, 82, İstanbul, 1993, s. 103-146.; O. Turan; **Selçuklular Zamanında**, s. 212.

⁵⁶ İbn-i Bibi; **El-Evâmîrü'l -Ala'iyye fi'l umûri'l-Ala'iyye**, (Trc. Mürsel Öztürk), C.I, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1996, s. 310-315; O. Turan; **Selçuklular Zamanında...**, s. 350-351. Ayrıca Gaziye Hatun için bkz. Tülay Yürekli; “Eyyubi Ailesi Kadınları”, **Tarihin Peşinde -Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi-The Pursuit Of History -International Periodical For History And Social Research** Yıl: 2011, S: 6, s.329-342.

⁵⁷ T. Yürekli; Eyyubi Ailesi Kadınları.., s.335.

⁵⁸ İlber Ortaylı; **Osmanlıyı Yeniden Keşfetmek**, III. Basım, Timaş Yay., İstanbul, 2006, s.37.

⁵⁹ Refik Turan; “ Osmanlılarda Kuruluş Yıllarında Türk Ailesi”, **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, C.I, Aile Araştırma Bakanlığı Yay., Ankara, 1992, s.82.

⁶⁰ Abdurrahman Kurt; “ Osmanlı Kadınının Sosyo-Ekonomik Konumu”, **Osmanlı Ansiklopedisi**, C.V, Ankara,1999, s.445.

⁶¹ Aşıkpaşazade; **Aşıkpaşaoğlu Tarihi (Tevarih-i Al-i Osman)**, Hrz. Nihal Atsız, Devlet Kitapları, İstanbul, 1970, s.222..

Ahilerin şehirlerde daha çok esnaf ve zanaatkârlar, köylerde de Türkmenler tarafından sempati ile karşılanmış olmaları, şehirlerde olduğu gibi kasaba ve köylerde de zaviyelerinin bulunması Anadolu bacılarının şehirler dışında da teşkilatlanmış olabileceği ihtimalini ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca Bektaşî menkıbelerinde bahsedilen Fatma Ana (Kadıncık Ana) ve faaliyetleri ile eski kayıtlarda Kız Bacı, Ahi Ana, Sakari Hatun, Hacı Fatma, Sume Bacı isimli zaviye tesis edenleri ve şeyhlerine rastlanması bu teşkilatın oldukça yaygın olduğunu ifade etmektedir. Eğer uçlardaki silahlı Türkmen kadınlarının Bacılarla ilgileri varsa durum daha çok önem kazanmış olur. Zira bu, bacıların sınırlarda elde kılıç gaza yaptıkları manasına gelir ki oldukça dikkat çekicidir. İster şehirlerde ister köylerde veya uçlarda olsun bacıların Anadolu kadınlarını teşkilatlandırmaları Âşık Paşazadenin ifadesinden bir hizmet sınıfı oldukları anlaşılan bu teşkilat mensuplarının taraftarlarını belli bir istikamette eğitime tabi tutmalarını zaruri kılmış olmalıdır⁶². Bu cümleden hareket edip faaliyetlerine bakıldığında daha çok teşkilat içerisindeki kadınların faaliyetleri örgücülük, dokumacılık, askerî faaliyetler, misafir ağırlanması, dinî ve tasavvufî hareketlerdir. Bacıyan-ı Rum teşkilatı içerisinde olan kadınlar tıpkı Ahilikte olduğu gibi sanatlarını gelenek halinde sürdürmüşlerdir. Dokumacılık ve örgücülük faaliyetlerinin⁶³ yanı sıra Türk kadınları uç bölgelerde savaflara da katılmışlardır. Ahilere ait tekke ve zaviyelerde misafir edilen ve barındırılan insanların ağırlanmaları da bunlara aittir. Kimsesizlerin ve yoksulların barındırılması, misafirlerin ağırlanması, kızlarla imece usulü birtakım işlerin yürütülmesi onların görevleri arasında olduğu gibi bacı teşkilatı üyesi olan genç kızlar ve kadınlar erkeklerle birlikte zikir, sema ve sohbet meclislerinde de bulunmuşlardır⁶⁴.

Kuruluş dönemi sultanların eşleri de toplumda irtibatı kesik olarak saraylarda yaşamamışlardır. Eşleri gibi bunlarda sosyo-politik hayatın içerisindeyler. Sultan eşleri kaç-göç olayı olmaksızın yabancı erkeklerle görüşebilme özgürlüklerine sahiptirler. Örneğin; Orhan Bey'in eşi Nilüfer Hatun Kuzey Afrikalı gezgin İbn-i Battuta'ya ikram ve iltifatlarla bulunmuştur. Müslüman olan Nilüfer Hatun Bursa'da bir tekke, mescit ve Bursa'dan geçen bir çay üzerine bir köprü yaptırmıştır⁶⁵. Sultan I. Murad'ın kızı Melek Hatun veya Selçuk Hatun ilk dönem Osmanlı siyasetinde yer almaktadır. Sonraki dönemlere bakıldığında Kanuni dönemi ve sonrası Hürrem Sultan⁶⁶ veya Mihrimah sultan ve Esmâ sultanlar gibi padişahların hanım ve kızlarının devlet içerisindeki etkileri tartışılmaz derecede güçlüdür⁶⁷. Hatta kadınların Osmanlı sarayında nüfuz mücadelelerine girdikleri tarihi bir gerçektir⁶⁸.

⁶² Osman Çetin; **Selçuklu Müesseseleri ve Anadolu'da İslamiyet'in Yayılışı**, Marifet Yay., İstanbul, 1981, s.143-144.

⁶³ “Moğollar 1243 sonrası Kayseri'yi işgal ettikleri zaman Kayseri'de bir debbağlar çarşısı, bir örgücüler çarşısı, bakırcılar çarşısı bulunuyordu ve buralar Ahiler ve Bacıların iş yerleriydi” . Bkz: İbn-i Bibi; el Evamirü'l-Alaiye fi'l-Umuri'l Alaiye, s.527. Kayseri'de kurulan Ahi ve Bacıların iş yerlerinin bulunduğu sanayi sitesi Anadolu Selçuklu sultanı I. Gıyaseddin Keyhusrev'in ikinci saltanatı yıllarında (1204-1211) inşa edildiği bilinmektedir. Bkz: Osman Turan; **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s.230-232.

⁶⁴ Mikail Bayram; **Fatma Bacı ve Bâciyân-ı Rûm**, Konya 1994 s.47-53.

⁶⁵ A. Kurt; a.g.m.s.436.

⁶⁶ Hürrem sultan için bkz: Tayyip Gökbilgin; “ Hürrem Sultan”, **İslam Ansiklopedisi**, C.V/2, s.593-596. Cahit Baltacı; “Hürrem Sultan”, **Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.XVIII, s.498-500.

⁶⁷ Daha fazla bilgi için bkz. Leslie Pierce; Harem-i Hümayun, Osmanlı İmparatorluğunda Hükümranlık ve Kadınlar, Tarih Vakfı Yurt yayınları, (Çvr. Ayşe Berktaş), İstanbul, 1996.

⁶⁸ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Arzu Terzi; **Sarayda İktidar Mücadelesi, Saray Mücevher İktidar**, Timaş Yay., İstanbul, 2011,

Kuruluş döneminin en önemli teşkilatlarından biri Bacıyan-ı Rum teşkilatıdır ki bu teşkilat içerisine dâhil olan kadınlar iskân faaliyetlerinde de bulunmuşlardır. Bu amaçla Ahiler gibi çeşitli zaviyeler açmışlardır. Ö. L. Barkan, Kolonizatör Türk Dervişlerinde Bâciyân-ı Rûm mensubu kadınların da zaviye tesis ettiklerini ve bu suretle iskân ve kolonizasyon faaliyetlerine katıldıklarını belirtmiştir. Kanuni devrine ait Defterî Hakanî kayıtlarında, 718 No.lu Mentеше defterinde 63, 74, 32, 81 no.lu belgeler “Kız Bacı”, “Sakarî Hatun”, “Hacı Fatma Zaviyeleri” gibi hatun zaviye şeyhlerinden örnekler verilmektedir⁶⁹. Bacıyan-ı Rum teşkilatı içerisinde bulunan kadınlara nasıl ki Ahilikte erkeklere “eline-beline-diline sahip ol” öğüdü verilmişse, Bâciyân-ı Rûm teşkilâtı içindeki kadınlara da “aşına-eşine-işine sahip ol” öğüdü verilmiştir. Böylece Anadolu coğrafyasında Türk ailesi temel alınarak sağlam bir cemiyet hayatı oluşturulmuştur. Ahilik teşkilatında yer alan meslek grupları arasında bulunan el sanatları çok önem arz ediyordu. Bu el sanatları arasında yer alan çadircılık, keçecilik, boyacılık, halı ve kilimcilik, dokuma ve örgücülük, nakışçılık ve çeşitli kumaşların imal edilmesi kadınlara hitap eden meslekler olduğu için kadınlar bu alanlara yöneltilmiştir. Günümüzde hala bu dönemden gelen el sanatlarına yönelik örnekleri görmekteyiz. Anadolu Bacıları, Ahilerin kadınlar kolu olarak sadece meslekî alanda çalışmamış yetim ve kimsesiz genç kızları himayesine almış, onların eğitimlerinden, ev-bark sahibi olmalarından sorumlu olmuşlardır. Bunun dışında kimsesiz ihtiyar kadınların bakımı, genç kızların evlendirilmesi gibi birtakım sosyal hizmetlerde bulunmuşlar, maddi sıkıntı içinde olanlara yardım elini uzatmışlardır. Anadolu Bacıları Teşkilâtı’nın kurulduğu yıllar göz önüne alınırsa bu kuruluşun önemi daha da iyi anlaşılır. O dönemde kadının toplumdaki yeri tartışılırken bacılar teşkilâtı olarak bilinen bu teşkilat kadınların belirli bir eğitimden geçmeleri ve sosyal hayatta rol almalarına imkan sağlıyordu. Verilen bu eğitimler ile kadınların kimlik sahibi olmaları ve farklı alanlarda meslek sahibi olmaları amaçlanıyordu⁷⁰. Teşkilât, kadınlar arasındaki yardımseverliğin, konuk-severliğin, doğruluk ve merhametliliğin gelişmesine katkı sağladığı gibi Türk dilinin, Türk kültürünün ve İslâm anlayışının hanımlar arasında yayılmasını hızlandırmıştır⁷¹.

Sonuç olarak yukarıda verilen bilgilerin ışığında şunlar söylenebilir. Türk kadını hem toplum hem de devlet içerisinde bir değere sahiptir. Türk toplumunda kaç-göç olayı bulunmamaktadır. Kadınlar doğrudan toplum içerisinde faal bir şekilde hayatını devam ettirmektedirler. Kız çocukları erkek çocukları gibi silah kullanabilmekte ve gerektiğinde elde silah savaşılabilmektedir. Türk devletlerini idare eden hanedanlar arasında akrabalık kurulması için veya daha başka nedenlerle siyasi evlilikler yapılmıştır. Toplumda kadına büyük değer verilmektedir. Günümüz Türk toplumunda zaman zaman görülen kadına karşı şiddet olayları kadını erkeğin tıpkı bir elmanın yarısı gibi birbirini tamamlayan parçası olduğunun şuuruna varmamış insanlar tarafından yapılan münferit olaylar olarak değerlendirilmelidir. Türk insanı geçmişini yeniden öğrendiğinde veya maneviyatına döndüğünde Türk kadını da tarihte olduğu gibi layık olduğu yeri bulacaktır. Kadınlar çağlar boyu değişik toplumlarda, değişik kültürlerin etkisi altında kalmış, farklı muamelelere ve farklı değerlendirmelerle karşı karşıya kalabilmiştir. Bazı toplumlarda kutsal sayılan kadınlar, bazı toplumlarda neredeyse insan olduğu dahi unutulmuştur. Günümüz toplumunda kadını değerlendirebilmek için değişik çağlarda ve kültürlerde yaşayanların konumlarını incelemek gerekir. Kadın nedir? Eski kültürlerde kadının yeri ne idi? Aynı dönemde diğer toplumlarda kadınların konumu ne

⁶⁹ Ömer Lütfü Barkan; “İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler” **VD**, S.II, 1942, s. 302-303.

⁷⁰ http://www.ahilik.net/index.php?view=article&id=121%3AAhilik-makale25&option=com_content&Itemid=41 25.04.2012.

⁷¹ <http://www.idofrm.org/genel-kultur/88327-dunyanin-ilk-kadin-teskilati-quotbaciyan-i-rumquot.html> 25.04.2012

durumdadır? Kadın ne tür muamelelere maruz kalmaktadır? Bütün bu sorulara cevap aranmalı ve günümüzdeki durum mukayese edilerek günümüz Türk toplum hayatında kadını/ları nasıl aktif hale getirebiliriz sorusuna da daha objektif cevap bulabilmek mümkündür. Zira gelecekte mutlu olabilmek için dünü iyi bilmek ve unutmamak gerekir.

Geçmişten günümüze kadar kadınlar kimi zaman toplum içerisinde yüceltilmiş kimi zaman da istismar edilebilmiştir. Örneğin; günümüz dünyasında kadın cehaletin ve tüketim ekonomisinin hedefi haline getirilerek reklam ve eğlence aracı durumuna getirilmiştir. Bazı dönemlerde de zaman zaman kadınla erkek birbirlerinin rakipleri gibi karşı karşıya getirilmiştir. Hâlbuki kadın ve erkek farklı cinsiyetlerden meydana gelen insanlardır. Birbirlerinin rakibi değil yarıdır. İnsan soyunun devamı onların birlikte yaşadıkları aile kurumuna bağlıdır. Türk kültüründe kadın erkeğin tamamlayıcısıdır. Toplum içerisinde yaşarken işbirliği içerisinde olunmalı ve kurulacak bir takım kurumlarda veya çalışmalarda kadın-erkek birliği göz önünde bulundurularak çalışmalar yapılmalıdır. Yine Türk kültüründe kadının değerini belirten bir takım atasözlerimiz de bulunmaktadır. Bu atasözleri Türk kültüründe kadına verilen değeri de bizlere göstermektedir. Örneğin, “ana hakkı ödenmez”, “kadın erkeğin eşi, evin güneşidir” gibi. Kadın, Türk erkeğinin kutsal saydığı üç önemli değerden biridir. Kadınlara ve kızlara günümüzde de toplum içerisinde hak ettiği değer verilmeli, kendi kendine yeterli olabilecek şekilde eğitilmeli ve yetiştirilmelidir. Çünkü yeni yetişen nesli eğiten, toplumda sosyalleştiren, onları geleceğe hazırlayan kadındır.

KAYNAKÇA**a-Araştırma ve Tetkik Eserler**

- AHMETBEYOĞLU, Ali; **Avrupa Hun İmparatorluğu**, TTK Yay., Ankara,2001.
- AKDEMİR, Salih; “Tarih Boyunca ve Kur’an-ı Kerim’de Kadın” **İslami Araştırmalar**, C.V,S.4, Ekim 1991, s. 260-270.
- AKTAŞ, Cihan; “Kadının Toplumsallaşması ve Fitne”, **İslami Araştırmalar**, C.V, S.4, Ekim, 1991,s.252.
- ALTINDAL, Aytunç; **Türkiye’de Kadın**, Anahtar Kitaplar Yayınevi İstanbul, 1991.
- ALTINDAL, Meral; **Osmanlıda Kadın**, Altın Kitaplar Yayınevi, İnsan ve Toplum Dizisi, İstanbul, 1994.
- ALTINTAŞ, Ramazan; “Cahiliye Arap Toplumunda Kadın”, **Diyanet**, C.37. S.1, Ocak, Şubat, Mart, 2001.s.61-85.
- ARAT, Necla; **Kadın Sorunu** 2. Baskı, Say Yay., İstanbul, 1986.
- Âşık Paşazade; **Aşıkpaşaoğlu Tarihi (Tevarih-i Al-i Osman)**, (Hzr. Nihal Atsız), Devlet Kitapları, İstanbul, 1970, s.222.
- BALTACI, Cahit;“Hurrem Sultan”, **Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.XVIII, s.498-500.
- BARCAN, Ömer Lütfü; “İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler” **VD**, S.II, 1942, s. 302-303.
- BAYRAM, Mikail; **Fatma Bacı ve Bâciyân-ı Rûm**, Konya, 1994.
- ÇANDARLIOĞLU, Gülçin; **Türk Destan Kahramanları**, Doğu Kütüphanesi Yayınevi, İstanbul, 1977.
- ÇETİN, Osman; **Selçuklu Müesseseleri ve Anadolu’da İslamiyet’in Yayılışı**, Marifet Yay., İstanbul, 1981.
- DAĞCI, Şamil; İslam Aile Hukukunda Evlenme Engelleri – I (Sürekli Evlenme Engelleri), <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/779/9971.pdf>, s. 183-184. 24.5.2012.
- ERGİN, Muharrem; **Dede Korkut Kitabı**, Boğaziçi Yay., İstanbul, 2001.
- ERGİN, Muharrem; **Dede Korkut Kitabı**, TTK Basımevi, Ankara, 1958.
- ERGİN, Muharrem; **Orhun Abideleri**, Boğaziçi Yay., Ankara, 1989.
- ERKUL, Ali; “Eski Türklerde Evlenme Gelenekleri”, **Türkler**, C.III, Yeni Türkiye Yay, Ankara, 2002.
- ERSÖZ, Emine; **Manu Kanunnamesi’ne Göre Hinduizm**, (Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2007.
- GÖKALP, Ziya; **Türkçülüğün Esasları**, (Hzr. Mehmet Kaplan), Varlık Yay., İstanbul, 1970.
- GÖKALP, Ziya; **Türk Medeniyeti Tarihi**, (Hazr. İsmail Aka, Kazım Yaşar Koprıman), Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1976.
- GÖKBİLGİN, Tayyip; “Hurrem Sultan”, **İslam Ansiklopedisi**, C.V/2,s.593-596.
- GÖKSEL, Burhan; **Çağlar Boyunca Türk Kadını ve Atatürk**, I. Basım, KTB Yay, Ankara, 1993.
- İbn-i Bibi; **El-Evâmirü’l –Ala’iyye fi’l umûri’l-Ala’iyye**, (Trc. Mürsel Öztürk), C.I, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1996.
- İNAN, Abdülkadir; **Manas Destanı**, MEB Yay., İstanbul, 1972.
- İNAN, Abdülkadir; “Türk Mitolojisinde ve Halk Edebiyatında Kadın”, **Türk Yurdu**, Ankara 1934, C.IV., S. XXII, s.274.
- İZGİ, Özkan; “İslamiyetten Önce Türk Kadınları“,**Türk Kültürü Araştırmaları**, Ankara,1975.
- KAFESOĞLU, İbrahim; **Türk Milli Kültürü**, Ötüken Yay, İstanbul,2007.
- Kerimüddin Mahmud Aksarayî; **Müsâmeretü’l-Ahbâr**, (Trc. Mürsel Öztürk), TTK Yay., Ankara, 2000, s. 20-21.

- KİTAPÇI, Zekeriya; “Melike Selçuka Hatun ve Türk Milli Kültürü”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, S. 82, İstanbul, 1993, s. 103-146.
- KİTAPÇI, Zekeriya; **Abbasi Hilafetinde Selçuklu Hatunları ve Türk Sultanları**, Selçuk Üniversitesi Yay., Konya, 1994.
- KÖYMEN, Mehmet Altay; **Alp Aslan ve Zamanı II**, TTK Yay., Ankara, 1983.
- KURT, Abdurrahman; “ Osmanlı Kadınının Sosyo-ekonomik Konumu”, **Osmanlı Ansiklopedisi**, C.V, Ankara,1999, s.445.
- MERÇİL, Erdoğan; **Selçuklularda Saraylar ve Saray Teşkilatı**, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul, 2011.
- OKIÇ, M. Tayyib; **İslamiyette Kadın Öğretimi**, DİB Yay., Ankara 1979.
- ORTAYLI, İlber; **Osmanlıyı Yeniden Keşfetmek**, III. Basım, Timaş Yay., İstanbul, 2006.
- ÖGEL, Bahaettin; **Türk Kültürünün Gelişme Çağları**, Kömen Yayınları, Ankara, 1979.
- ÖGEL, Bahaeddin; **Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları**, Türk. Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1998.
- ÖGEL, Bahaettin; “Türk Kültürünün Gelişme Çağları”, **DTCF Dergisi**, C. VI. Ankara, 1951.
- ÖGEL, Bahaettin; “Türk Ailesinde Kadın”, **Tercüman Kadın Ansiklopedisi**, I, İstanbul,1984.
- PIERCE, Leslie; **Harem-i Hümayun, Osmanlı İmparatorluğunda Hükümlerlik ve Kadınlar**, Tarih Vakfı Yurt yayınları, (Çvr: Ayşe Berktaş), İstanbul, 1996.
- SEVİNÇ, Necdet; **Eski Türklerde Kadın ve Aile**, Türk Dünyası Araştırmaları vakfı, İstanbul, 1987.
- SÜMER, Faruk; **Oğuzlar**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara,1967.
- TAŞAĞIL, Ahmet; **Göktürkler III**, TTK Yay, Ankara, 2004.
- TERZİ, Arzu; **Sarayda İktidar Mücadelesi, Saray Mücevher İktidar**, Timaş Yay, İstanbul, 2011,
- TOPALOĞLU, Bekir; **İslam’da Kadın**, 18. Baskı, Yağmur Yay., İstanbul, 1992.
- TURAN, Osman; **Selçuklular Zamanında Türkiye**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2002.
- TURAN, Osman; **Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi**, Nakışlar Yay., İstanbul, 1998.
- TURAN, Osman; “Terken Ünvanı”, **Türk Hukuk Tarihi Dergisi**, I, Ankara, 1944, s. 67.
- TURAN, Refik; “ Osmanlılarda Kuruluş Yıllarında Türk Ailesi”, **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, C.I, Aile Araştırma Bakanlığı Yay., Ankara, 1992.
- YÖRÜKOĞLU, Atalay; **Değişen Toplumda Aile ve Çocuk**, 2. baskı, Özgür Yayınevi, Ankara 1984.
- YÜREKLİ, Tülay; “Eyyubi Ailesi Kadınları”, **Tarihin Peşinde -Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi-The Pursuit Of History -International Periodical For History And Social Research** Yıl: 2011, S. VI, s.329-342.

b- İnternet Kaynakları

- <http://www.turkforum.net/710575-eski-turklerde-kadin.html> 18.5.2012.
- <http://newsgroups.derkeiler.com/Archive/Soc/soc.culture.ukrainian/2009-04/msg00003.html> 23.5.2012.
- http://translate.google.com.tr/translate?hl=tr&langpair=en%7Ctr&u=http://www.iranchamber.com/history/articles/women_in_ancient_persia.php 23.5.2012.;
- <http://translate.google.com.tr/translate?hl=tr&langpair=en%7Ctr&u=http://www.buzzle.com/articles/women-in-the-ancient-chinese-culture.html> 23 MAYIS 2012.
- http://www.ahilik.net/index.php?view=article&id=121%3Aahilik-makale25&option=com_content&Itemid=41 25.04.2012
- <http://www.alternativist.com/topic/1773-sappho-safo/> 26.5.2012 .

<http://www.forumgercek.com/showthread.php?t=82762>.

<http://www.idofrm.org/genel-kultur/88327-dunyanin-ilk-kadin-teskilati-quotbaciyan-i-rumquot.html> 25.04.2012

http://www.tefekkur-dergisi.com/tarihten_gunumuze_kadin_ve_rolu.html 23.5.2012.